

JAVNOMNENJSKE PODOBE SINDIKATOV *

Miroslav Stanojević
Mojca Omerzu

Po slovenskem javnem mnenju sta ločenost sindikatov od politike ter enotnost sindikata bistveni predpostavki učinkovitega sindikalnega delovanja. V tem smislu lahko rečemo, da je slovensko javno mnenje seznanjeno, in da tudi "zagovarja", moderno koncepcijo sindikatov. V slovenskem javnem mnenju prevladuje ocena, da se praksa slovenskih sindikatov močno odmi-ka od te norme, saj javno mnenje slovenske sindikate percipira kot zelo spolitizirane in (posledično) neenotne organizacije.

sindikati, javno mnenje, kolektivno pogajanje

According to Slovene public opinion, the main preconditions for efficient trade-unionism are separation of trade unions from politics and their unity. It means that Slovene public is informed about the modern conception of trade-unionism and that it gives a support to this conception. The judgment that activity of Slovene trade unions deverse strong from this conception is prevalent within Slovene public opinion. The public opinion understands Slovene trade unions as politicised and disunited organisations.

trade unions, public opinion, collective bargaining

Vzorec

Vzorec je bil konstruiran dvostopenjsko. Na prvi stopnji je bil kvotni; pri tem smo upoštevali, da telefonski priključki po Sloveniji niso enakomerno porazdeljeni. Delež izbranih v vzorec po regijah se je ujemal z deležem prebivalcev, stalno prijavljenih v teh regijah, glede na popisne podatke iz leta 1991. Na drugi stopnji je bil vzorec slučajnostni.

Prvotno je vzorec vseboval 1000 enot, vendar vsi ljudje zaradi tehnoloških ovir niso bili poklicani.

* Javnomenjsko raziskavo je naročilo in financiralo ČZP Enotnost. Zahvaljujemo se g. Marjanu Horvatu, ki nam je odstopil podatke v raziskovalne namene.

** Anketarji ČZP Enotnost in agencije Čas so med 22. in 26. septembrom 1994 poklicali 868 naključno izbranih telefonskih naročnikov. Na anketo je bilo pripravljeno odgovarjati 506 poklicanih, 175 jih je sodelovanje zavrnilo, 171 jih ni bilo doma, s 34 pa nam ni uspelo navezati stika zaradi drugih vzrokov (napačnih telefonskih števil, telefonskih števil poslovnih enot ipd.)

Potencialni respondenti so bili o tem, da bodo poklicani, pisno obveščeni nekaj dni pred izvedbo ankete.

T-test značilnosti kaže, da ni signifikantnih odklikov od slovenskega povprečja pri kontrolnih (demografskih) spremenljivkah - starosti, spolu in pripadnosti regiji. Samoocenjena izobrazba pa je statistično značilno nadcenjena; to lahko pripišemo temu, da imajo bolj izobraženi več telefonov kot manj izobraženi, anketirana gospodinjstva niso vedno želela upoštevati navodila, naj odgovarja oseba, ki bo imela prva rojstni dan (odgovarjal je navadno član, ki se na temo najbolj spozna), ter to, da so ljudje pretiravali pri podatku o svoji izobrazbi. Kljub temu lahko govorimo o reprezentativnem vzorcu Slovencev.

Vprašalnik

Vprašalnik je vseboval 47 vprašanj in podvprašanj (vključno z demografskimi). Samo anketiranje je trajalo vsaj 10 minut.

H kar visoki pripravljenosti poklicanih je prav gotovo pripomoglo to, da so bili potencialni respondenti o anketi prej pisno obveščeni. Kljub temu so anketarji navadno potrebovali precej časa, da so poklicane ljudi pripravili do sodelovanja. Razlogi za zavračanje, ki so jih kontaktirani najpogosteje navajali, so bili: "O sindikatih nič ne vem", "Politika me ne zanima" in "Nimam časa".

Vprašalnik je bil sestavljen iz osmih vsebinskih enot:

- sindikati in politične stranke, politika,
- ocena delovanja sindikatov,
- kolektivna pogajanja,
- sindikati in stavke,
- sindikati in divje privatizacije,
- področja delovanja sindikatov,
- potrebnost in prihodnost sindikatov v Sloveniji,
- sociodemografske spremenljivke.

Glede na mednarodne statistične standarde so kritični deleži (to so deleži posameznih odgovorov, ki so glede na velikost vzorca premajhni, da bi se še smeli objaviti) približno 2.3%. Deleži, ki so manjši od kritičnega (oziroma navedba števila, manjšega od 12), so zgolj informativne narave.

1. Stopnja sindikaliziranosti in distribucija članstva med sindikati na Slovenskem

Podatki, zbrani z empirično javnomnenjsko raziskavo o sindikatih, omogočajo precejšnjo objektivizacijo ocene stopnje sindikaliziranosti ter velikosti (v terminih članstva) posameznih sindikatov na Slovenskem.

Na podlagi podatkov vodstev štirih central (t.i.m. krovnih organizacij) je stopnja sindikaliziranosti neugotovljiva¹, če pa se ti podatki "zrelativizirajo" s podatki iz nekaterih prejšnjih javnomnenskih raziskav, se ob največji odprtosti za "sindikalne vire" lahko utemeljeno izreče ocena o 70% sindikaliziranosti delovno aktivnega prebivalstva na Slovenskem. Podatki naše raziskave to oceno zmanjšajo za 10%: od anketirancev, ki so v skupini delovno aktivnega prebivalstva, jih 59.6% izjavlja, da so člani sindikatov.

Po naših ugotovitvah je ZSSS nedvomno večinski sindikat na slovenskem sindikalnem prizorišču, saj pokriva približno polovico sindikaliziranih delavcev (48.2%). Drugi največji sindikat na Slovenskem je KNSS, v njem je 10.8% vseh sindikaliziranih delavcev. Tretjo pomembno sindikalno skupino, v njej je 23.1% sindikaliziranih delavcev, sestavljajo pripadniki številnih sindikatov, ki delujejo "avtonomno" oz. zunaj štirih krovnih organizacij (ZSSS-ja, KNSS-ja, Konfederacije 90 in Pergama), praviloma na ravni podjetij in posameznih dejavnosti. Med temi sindikati so tudi nekatere organizacije "belih ovratnikov" (vzgoja in izobraževanje, zdravstvo in podobno). Znotraj našega vzorca so presenetljivo močna skupina anketiranci, ki izjavljajo, da so člani sindikatov, organizacije, ki naj bi ji pripadali, pa ne znajo opredeliti (14.9%).

Naši podatki kažejo, da sta v primerjavi z ZSSS-jem in KNSS-jem drugi dve centrali, K-90 in PERGAM, v terminih članstva manj pomembni organizaciji. Obe sta primerljivi s pomembnejšimi organizacijami iz skupine "drugih" oz. "avtonomnih" sindikatov (tabela 1.1).

Lahko rečemo, da je med slovenskim delovno aktivnim prebivalstvom vsak tretji posameznik (ali posameznica) član "Svobodnih sindikatov", vsak dvanajsti je član "Neodvisnosti", vsak šesti pa je član enega od "avtonomnih" sindikatov.²

Prva ugotovitev naše raziskave je, da se je po številu članstva ZSSS-ju najbolj približal KNSS. Navkljub veliki razliki (približno razmerje je 4-5 : 1), lahko rečemo, da je KNSS empirično trdno zasidran na slovenskem sindikalnem prizorišču. Če upoštevamo jasno politično cepitev oz. ideološko in politično "izdiferenciranost" vodstev ZSSS-ja in KNSS-ja, potem ta empirična zasid-

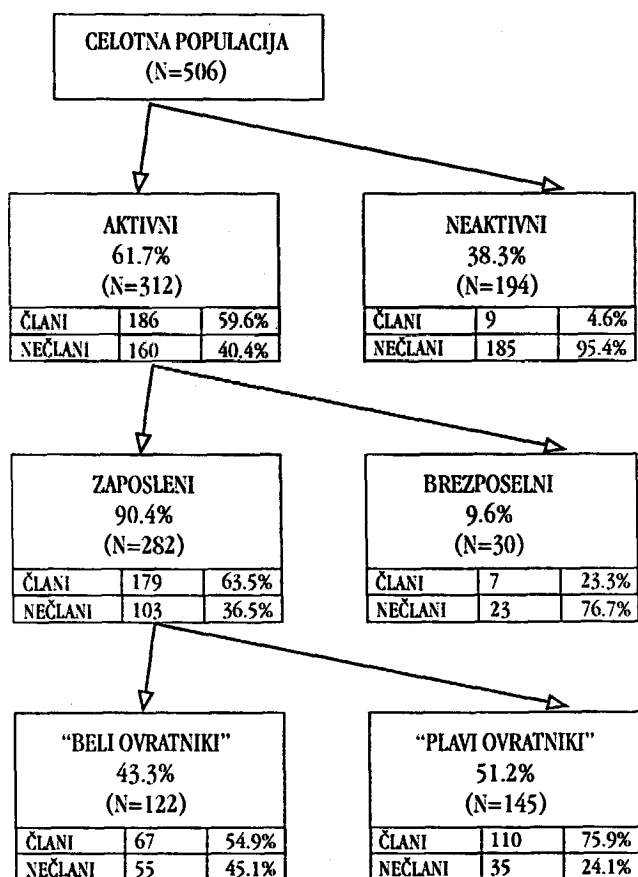
TABELA 1.1 Za člane: Član katerega sindikata ste? Za nečlane: Ali podpirate katerega od naslednjih sindikatov?

SKUPAJ		ČLANI		NEČLANI ("simpatizerji")		
število	delež (%)	število	delež (%)	število	delež (%)	
112	22.1	94	48.2	18	5.8	Svobodnih (Semoličevih sindikatov)
27	5.3	21	10.8	6	1.9	Neodvisnosti (Tomšičevih sindikatov)
5	1.0	3	1.5	2	0.6	Konfederacije 90
4	0.8	3	1.5	1	0.3	Pergama
54	10.7	45	23.1	9	2.9	katerega drugega
30	5.9	29	14.9	1	0.3	sem član sindikata, pa ne vem katerega
274	54.2	-	-	274	88.1	nisem član, ne podpiram nobenega
506	100	195	100	311	100	

ranost KNSS kaže, da bo konkurenca teh dveh central dolgoročnejša determinanta (strukturiranja) slovenskega sindikalnega prizorišča.

Druga ugotovitev naše raziskave je, da na Slovenskem deluje po številu članov izjemno močna, v javnosti pa manj opažena skupina "avtonomnih" sindikatov. Ta "odklon" v distribuciji sindikalnega članstva nakazuje težnjo fragmentacije sindikatov na Slovenskem. Sodeč po strukturi članstva teh "drugih" sindikatov, v kateri so močno zastopani "plavi ovratniki", je tendenca fragmentiranja slovenske sindikalne "scene" dvojna. Na ravni številnih slovenskih podjetij delujejo "avtonomni" (od central neodvisni) "sindikati podjetij", v katerih prevladujejo "plavi ovratniki". Ob tem "izklapljanju" dela sindikalne mikrosceene iz širših sindikalnih povezovanj je opazna tudi interesna cepitev med "klasičnimi" sindikati in sindikati "belih ovratnikov". Ta cepitev se pri nas očitno že vzpostavlja kot dolgoročnejši dejavnik interesnega fragmentiranja celotnega sindikalnega prizorišča.³

TABELA 1.2 DISTRIBUCIJA ČLANOV SINDIKATOV

V tej analizi nas predvsem zanimajo javnomnenjske podobe sindikatov na Slovenskem. Ob teh podobah bomo izpostavljali tudi mnenja posebnih skupin anketirancev, od katerih so sindikati življenjsko odvisni: v nadaljevanju besedila bosta namreč "spregovorili" skupini nekvalificiranih, polkvalificiranih in kvalificiranih delavcev na eni ter predstavniki "belih ovrtnikov" na drugi strani. Značilna stališča teh umetno skonstruiranih frakcij javnega mnenja bomo primerjali s stališči vseh sodelujočih v naši anketi.

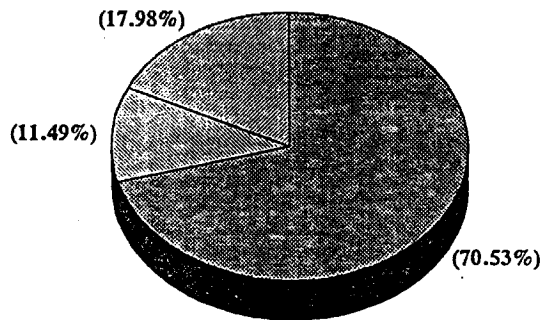
Ker so s stališča sindikalnih politik pomembne tudi razlike v medgeneracijskih ocenah sindikatov, bomo predstavili tudi točke oz. vprašanja, v katerih so te razlike najbolj izrazite.

2. Sindikati in politično: zavračanje politizacije sindikatov

Več kot dve tretjini (70,6%) respondentov ocenjujeta, da so pri nas sindikati odvisni od političnih strank (tabela 2.1).

TABELA 2.1 Ali menite, da so pri nas sindikati odvisni od političnih strank?

število	delež (%)	
357	70.6	da
58	11.5	ne
91	18.0	ne vem

Za absolutno večino vprašanih je ta odvisnost nesprejemljiva, saj jih 57,3% meni, da politične delitve sindikatov niso koristne (tabela 2.2), 51,4% pa jih nasprotuje članstvu vodilnih sindikalnih funkcionarjev v političnih strankah (tabela 2.3).

TABELA 2.2 Na Slovenskem imamo številne sindikate. Med najvplivnejšimi obstajajo močna politična nasprotja. Ali menite, da so politične delitve sindikatov koristne?

število	delež (%)	
117	23.1	da
290	57.3	ne
99	19.6	ne vem

TABELA 2.3 Ali menite, da so vodilni funkcionarji sindikatov lahko člani političnih strank?

število	delež (%)	
115	22.5	da
58	11.5	vseeno mi je, če dobro delajo
260	51.4	ne
73	14.4	ne vem, nimam mnenja

Odločno zavračanje politizacije sindikatov je posredno razvidno iz visokega soglasja anketirancev s stališčem, da je enotnost sindikatov pogoj za njihovo večjo učinkovitost (tabela 2.4).

TABELA 2.4 Ali menite, da bi bili interesi delavcev bolje zaščiteni, če bi sindikati nastopali enotno?

število	delež (%)	
425	84.0	da
37	7.3	ne
44	8.7	ne vem

Več kot štiri petine (84,0%) anketiranih je izbralo odgovor, da bi bila zaščita delavcev boljša, če bi sindikati nastopali enotno.

Podatki o percepciji razmerja sindikati-politično nakazujejo neko bistveno značilnost javnomnenske podobe "idealnih" sindikatov. Po tej implicitni podobi naj bi bili "pravi" sindikati, prvič, ločeni od političnih strank in politike, in drugič, enotni. Večjo učinkovitost sindikalnega delovanja anketiranci nedvoumno povezujejo z depolitizacijo sindikatov oz. z "izklapljanjem" sindikatov iz območja političnih in ideoloških cepitev slovenske družbe. Drugače povedano: slovensko javno mnenje odločno podpira izvajanje zaščitne funkcije sindikatov, ki so strogo locirane v ekonom-

ski sferi in so, v tem smislu, zunaj dosega medstrankarskih "iger" in nepotrebnih politizacij. Ob tem lahko sindikati učinkovito izvajajo zaščitno funkcijo le, če so enotni.

Javnomenjska podoba dejanskih sindikatov se močno odmika od te podobe zaželenih, "idealnih" sindikatov. V slovenskem javnem mnenju prevladuje predstava o sindikatih kot organizacijah, ki so zelo odvisne od političnih strank ter (temu ustrezno) medsebojno politično razdeljene oz. neenotne. Zaradi očitnega neskladja obeh podob ter znanega, tradicionalno negativnega odnosa slovenskega javnega mnenja do "politike" nasploh lahko rečemo, da je v tej točki slovensko javno mnenje zelo kritično do sindikatov. Ker javno mnenje sindikate dojema kot spolitizirane in neenotne organizacije, jim je izrazito nenaklonjeno.

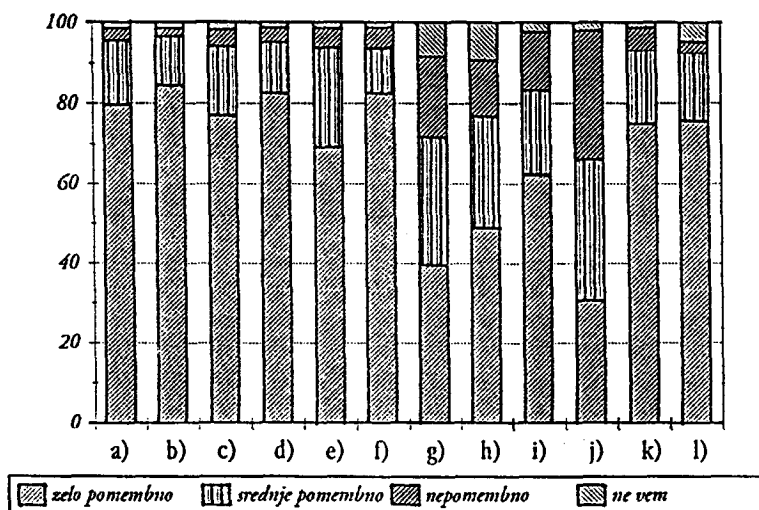
Stališča "plavih ovratnikov" se ujemajo z ugotovljenim splošnim zavračanjem politizacije sindikatov na Slovenskem. Pri "belih ovratnikih" pa je to zavračanje še poudarjeno, saj so v "nadpovprečni" stopnji prepričani, da politične delitve sindikatov niso koristne (65,0%), ob tem pa tudi bolj podpirajo njihovo enotnost (88,7%).

3. Neučinkovitost slovenskih sindikatov

3.1. Prioritete sindikalnega delovanja

Ob pomoči razčlenitve delovanja sindikata na dvanajst ožjih področij (funkcij) smo skušali ugotoviti, kakšna je podoba zaželenih, učinkovitih sindikatov v slovenskem javnem mnenju (tabela 3.1.1).

TABELA 3.1.1 Našteli vam bomo nekatera področja delovanja sindikatov. Za vsako posebej nam povejte, ali se vam zdi zelo pomembno, srednje pomembno ali nepomembno:

JAVNOMNENJSKE PODOBE SINDIKATOV

		zelo pomembno	srednje pomembno	nepomembno	ne vem
a)	finančna pomoč delavcem, ki to pomoč potrebujejo	79.8	16.0	2.8	1.4
b)	pravno svetovanje delavcem	84.6	12.3	1.6	1.6
c)	izobraževanje delavcev	77.1	17.2	4.0	1.8
d)	ohranjanje delovnih mest	82.4	13.0	3.2	1.3
e)	skrb za primerno visoke plače	69.4	24.5	4.5	1.6
f)	zaščita brezposelnih	82.4	11.5	4.7	1.4
g)	dogovarjanje in sodelovanje s strankami in parlamentarnimi skupinami	39.9	32.0	19.8	8.3
h)	sodelovanje v procesih privatizacije	49.0	27.9	13.8	9.3
i)	zagotavljanje cenejših živilskih izdelkov za delavske družine	62.6	20.6	14.6	2.2
j)	organiziranje izletov in zabav	30.8	35.4	31.8	2.0
k)	skrb za soodločanje delavcev	74.9	18.2	5.5	1.4
l)	dogovarjanje z vlado in gospodarsko zbornico o vprašanih ekonomske in socialne politike	75.9	16.6	2.8	4.7

Po javnem mnenju so najpomembnejše naloge sindikatov pravno svetovanje delavcem, ohranjanje delovnih mest ter zaščita brezposelnih.

Zelo pomembne funkcije delovanja sindikatov so tudi finančna pomoč delavcem, ki to pomoč potrebujejo, izobraževanje delavcev, dogovarjanje z vlado in Gospodarsko zbornico o vprašanih ekonomske in socialne politike ter skrb za soodločanje delavcev.

Srednje pomembni funkciji sindikatov sta skrb za primerno visoke plače ter zagotavljanje cenejših živilskih izdelkov za delavske družine.

Privatizacija, sodelovanje s strankami in parlamentarnimi skupinami (s "politiko") ter organiziranje izletov in zabav so po javnem mnenju manj pomembna področja sindikalnega delovanja. Prioritete sindikalnega delovanja "plavih ovrtnikov" se večinoma ujemajo z identificirano podobo (hierarhije) najpomembnejših funkcij sindikatov v javnem mnenju. Značilni so odmiki v treh točkah. "Plavi ovrtniki" bolj poudarjajo funkcijo ohranjanja delovnih mest (88,7%): iz njihove perspektive je prav ohranjanje delovnih mest prva med najpomembnejšimi nalogami sindikata. Lahko rečemo, da je "nadpovprečni" poudarek "plavih ovrtnikov" na ohranjanju delovnih mest

implikacija njihove nadpovprečne izpostavljenosti nevarnosti izgube delovnih mest. "Plavi ovratniki" so očitno bolj kot "beli" (tudi pri nas) izpostavljeni pritiskom trga delovne sile in brezposelnosti.

Tudi drugi najpomembnejši odmik posredno razkriva težave in pritiske, s katerimi se sooča skupina "plavih ovratnikov". Znotraj druge skupine zelo pomembnih nalog sindikalnega delovanja je za "plave ovratnike", takoj ob finančni pomoči, najpomembnejše zagotavljanje cenejših živilskih izdelkov za delavske družine (78,5%).

Tretji odmik je opazen v skupini manj pomembnih funkcij sindikalnega delovanja. Organiziranje izletov in zabav imajo "plavi ovratniki" za pomembnejšo med manj pomembnimi funkcijami sindikatov (42,1%), saj jo uvrščajo ob bok sodelovanju (sindikatom) v procesih privatizacije. Isto nagnjenost k "veselicam" (42%) kaže tudi skupina najstarejših anketirancev (56 let in več). V dveh od omenjenih treh točk se mnenja "belih ovratnikov" izrazito razlikujejo od mnenj "plavih ovratnikov". Zagotavljanje cenejših živilskih izdelkov je za "bele ovratnike" bistveno manj pomembna naloga sindikatov (51,4%), saj jo imajo za najpomembnejšo med manj pomembnimi sindikalnimi funkcijami. Organiziranje izletov in zabav je za bele ovratnike daleč najmanj pomembna funkcija sindikatov (21,5%). V tej točki se njihova stališča popolnoma ujemajo s stališčem najmlajše skupine anketirancev (do 25 let), saj jih le 21,6% meni, da je to "zelo pomembna" funkcija.

Precej nepomembno vprašanje "zabav in izletov" razkriva pomembno razcepitev med "plavimi" in "belimi ovratniki". "Beli ovratniki" so mladostni; zavračajo tradicionalne vedenjske obrazce in so obrnjeni v prihodnost; so moderni. V nasprotju z "belimi ovratniki" so "veselice" šibka točka "plavih ovratnikov". Ta tradicionalni vedenjski obrazec razkriva konzervativnost in (metaforično) "ostarelost" "plavih ovratnikov".

Slovensko javno mnenje zelo visoko vrednoti potrebo po sindikatih in ustreznem sindikalnem delovanju, saj štiri petine anketiranih (79,8%) izjavljajo, da so sindikati pri nas na splošno potrebni (tabela 3.1.2). Iz perspektive javnega mnenja tudi prihodnost sindikatov na Slovenskem ni dvomljiva: slaba polovica anketirancev (46%) meni, da bo vloga sindikatov v prihodnosti večja, 13,6% pa jih ocenjuje, da bo vsaj takšna, kot je sedaj (tabela 3.1.3).⁴ Ob tem je treba omeniti, da so glede prihodnosti sindikatov bolj optimistične bolj izobražene skupine (56,5%), ki se seveda bolj ujemajo z "belimi ovratniki". Ta značilni optimizem "belih ovratnikov", ki posredno razkriva njihovo zaupanje v prihodnost, je koncentriran v srednji generaciji. Anketiranci stari do 25. let, namreč najmanj verjamejo v krepitev vloge sindikatov v prihodnosti: 33,3% jih verjame v to rast, 21,6% pa ne.

V nadaljevanju analize bomo skušali ugotoviti, ali se percepcija dejanskih nalog sindikatov odmi-ka od podobe prioritet sindikalnega delovanja (zaželenih sindikatov).

TABELA 3.1.2 Se vam zdi, da so sindikati na splošno pri nas sploh potrebni?

število	delež (%)	
400	79.1	da
37	7.3	ne
33	6.5	drugo
36	7.1	ne vem

TABELA 3.1.3 Ali menite, da bo vloga sindikatov v prihodnosti večja ali manjša kot danes?

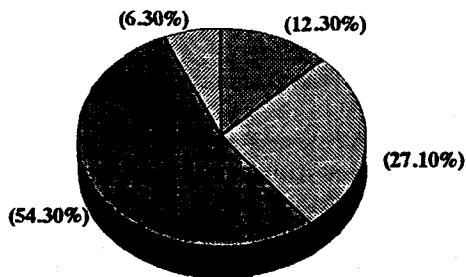
število	delež (%)	
84	16.6	njihova vloga bo manjša
69	13.6	enaka kot sedaj
233	46.0	njihova vloga bo večja
120	23.7	ne vem

3.2. Negativna ocena dosedanjega delovanja sindikatov

Absolutna večina respondentov (54,3%) meni, da sindikati niso učinkoviti pri zaščiti interesov delavcev (tabela 3.2.1).

TABELA 3.2.1 Ali se vam zdi, da sindikati učinkovito ščitijo interese delavcev?

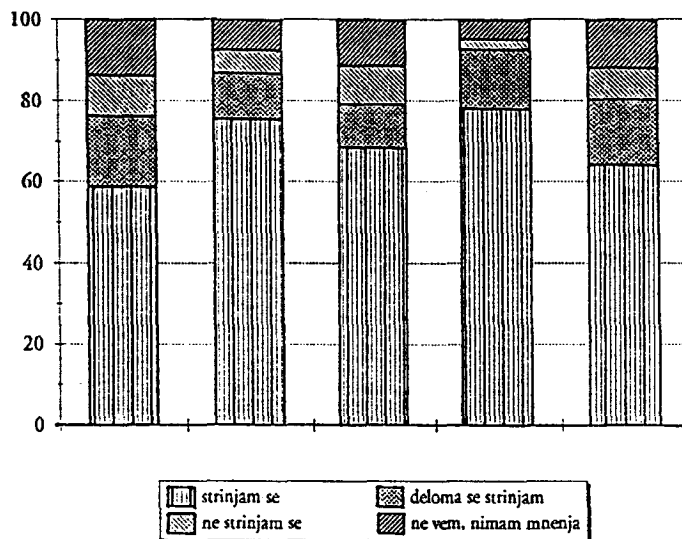
število	delež (%)	
62	12.3	da
137	27.1	nekateri ne, nekateri da
275	54.3	ne
32	6.3	ne vem

Ob pomoči posebno strukturiranega vprašanja smo ugotavljali stopnjo kritičnosti javnega mnenja do sindikatov. Našteli smo šest kritičnih stališč in anketirance zaprosili, naj se do njih opredelijo. Soglasje z vsemi ponujenimi kritičnimi ocenami delovanja sindikatov je izjemno (tabela 3.2.2).

TABELA 3.2.2 Našteli vam bomo nekaj najpogostejših kritik na račun sindikatov. Povejte nam, prosim, ali se s temi trditvami strinjate ali ne:

		strinjam se	deloma se strinjam	ne strinjam se	ne vem, nimam mnenja
a)	na stališča sindikatov bolj vplivajo stranke kot delavci	58.7	17.4	10.3	13.6
b)	sindikati se preveč ukvarjajo z visoko politiko, premalo pa s problemi članstva	75.5	11.3	5.9	7.1
c)	sindikati preveč tekmujejo med sabo	68.6	10.6	9.6	11.5
d)	sindikati niso dovolj učinkoviti pri zaščiti interesov delavcev	77.9	14.8	2.6	4.7
e)	vodstva sindikatov preveč skrbijo za svoje lastne interese	64.0	16.4	7.9	11.7

JAVNOMNENJSKE PODOBE SINDIKATOV

Največ respondentov (77,9%) soglašajo z ocenama, da pri nas sindikati niso dovolj učinkoviti pri zaščiti interesov delavcev in da se preveč ukvarjajo z visoko politiko, premalo pa s problemi članstva (75,5%); zelo visoka je tudi stopnja soglasja respondentov z oceno, da sindikati preveč tekmujejo med sabo (68,6%), ter z oceno, da vodstva sindikatov preveč skrbijo za lastne interese (64,0%). Slabi dve tretjini anketirancev (58,7%) se strinjata z oceno, da na stališča sindikatov bolj vplivajo stranke kot delavci.

Večina (54%) vprašanih meni, da vse našete trditve veljajo za vse sindikate, izrazita manjšina (15,0%), pa je menila, da ta kritika bolj velja za ene kot za druge sindikate (tabela 3.2.3.a). V tej točki smo izmerili večjo frekvenco odgovorov, ki izražajo kritičnost do ZSSS - ja, vendar zaradi premajhnega števila odgovorov tega ne moremo posplošiti.

TABELA 3.2.3.a Ali mislite, da našete trditve veljajo za kakšen sindikat v večji meri, kot za druge?

število	delež (%)	
76	15.0	da – za kateri sindikat: (spodnja tabela)
273	54.0	ne, velja za vse
157	31.0	ne vem

TABELA 3.2.3.b

število	sindikat
19	ZSSS
9	NEODVISNI
3	ZSSS in NEODVISNI
1	PERGAM
1	KONFEDERACIJA 90
1	MANJŠI SINDIKATI

Iz hierarhije zaželenih funkcij sindikalnega delovanja izhaja, da postavlja slovensko javno mnenje v ospredje zaščito interesov delavcev (pravno svetovanje, ohranjanje delovnih mest, zaščito brezposelnih ter finančno pomoč delavcem), iz odgovorov anketirancev pa sledi, da so prav v izpolnjevanju teh funkcij slovenski sindikati najmanj učinkoviti. Tako lahko rečemo, da slovensko javno mnenje ocenjuje, da sindikati pri nas niso uspešni pri izpolnjevanju najpomembnejših sindikalnih nalog. V tej ključni točki je torej ocena sindikatov negativna.

“Plavi ovratniki” so v tej točki še bolj kritični do sindikatov, saj se jih 83,6% strinja, 11,3% pa deloma strinja z oceno, da slovenski sindikati niso dovolj učinkoviti pri zaščiti interesov delavcev. Tudi kritičnost “belih ovratnikov” je izjemna, je pa za odtenek manj intenzivna (75,1% in 20,3%).

“Plavi ovratniki” v statistično značilno večji stopnji od povprečja celotnega javnega mnenja poudarjajo, da velja izrečena kritika za vse sindikate enako (62,1%). V primerjavi z “belimi ovratniki” je ta razlika še večja: s to oceno se strinja manj kot polovica “belih ovratnikov” (46,3%).

Najpomembnejši in javnosti najbolj razviden “inštrument” sindikalnega delovanja je kolektivno pogajanje. Kako javno mnenje ocenjuje dosežke sindikatov v kolektivnih pogajanjih?

Slaba polovica (44,9%) anketirancev meni, da dosednji rezultati kolektivnih pogajanj niso ugodni za delavce, četrtina (26,1%) pa jih ocenjuje, da se zaradi kolektivnih pogajanj pri nas ni prav nič spremenilo. Če upoštevamo, da gre v teh dveh primerih za eksplicitno in implicitno negativni oceni kolektivnih pogajanj, potem je število respondentov, ki soglašajo s temi ocenami, 71,0%. Javno mnenje torej dosedanje dosežke sindikatov v kolektivnih pogajanjih ocenjuje negativno (tabela 3.2.4).

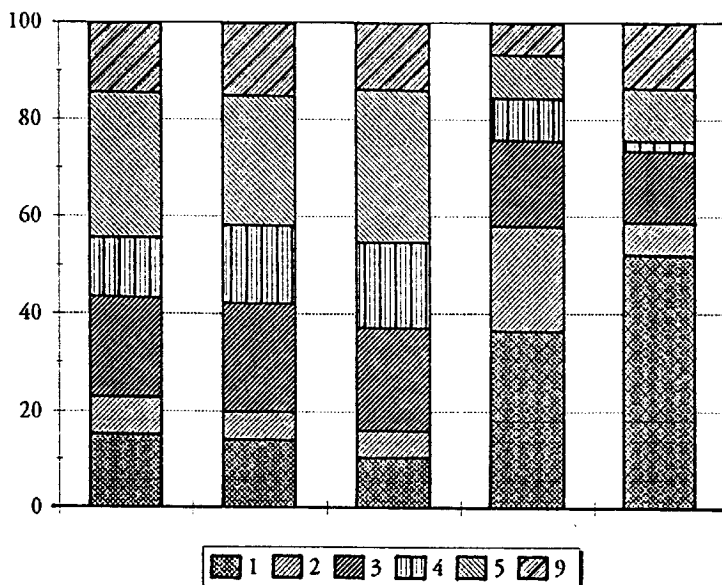
TABELA 3.2.4 Med sindikati in delodajalci pri nas že nekaj let potekajo kolektivna pogajanja o plačah in pogojih zaposlovanja. Ali mislite, da so dosednji rezultati pogajanj ugodni za delavce?

število	delež (%)	
66	13.0	da
132	26.1	nič se ni spremenilo
227	44.9	ne
81	16.0	ne vem

Izrazito negativna ocena dosežkov sindikatov v kolektivnih pogajanjih je še jasneje razvidna iz hierarhije skupin, ki naj bi imele od kolektivnih pogajanj največje koristi. Respondenti menijo, da kolektivna pogajanja najbolj koristijo sindikalnim funkcionarjem, politikom in poslovodstvom podjetij, najmanj pa delavcem (tabela 3.2.5).

TABELA 3.2.5 Našteli vam bomo nekaj trditev v zvezi z uspešnostjo delovanja sindikatov. Z ocenami od 1 do 5 ocenite, v kolikšni meri se z njimi strinjate oz. ne strinjate; pri čemer ocena 1 pomeni, da se s trditvijo sploh ne strinjate, 5 pa, da se z njo popolnoma strinjate:

OCENA -		sploh se ne strinjam		niti da niti ne		popolnoma se strinjam		ne vem		srednja ocena
		1	2	3	4	5	9			
a)	kolektivna pogajanja koristijo politikom	15.2	7.9	20.2	12.3	30.0	14.4	3.4		
b)	kolektivna pogajanja koristijo poslovodstvom podjetij	14.0	5.9	22.3	15.8	26.7	15.2	3.4		
c)	kolektivna pogajanja koristijo sindikalnim funkcionarjem	10.3	5.5	21.3	17.6	31.2	14.0	3.6		
d)	kolektivna pogajanja koristijo delavcem	36.6	21.3	17.8	8.7	9.1	6.5	2.3		
e)	kolektivna pogajanja ne koristijo nikomur	52.2	6.5	14.8	2.0	10.9	13.6	2.0		

Kritičnost "plavih ovratnikov" do kolektivnih pogajanj značilno presega negativen odnos celotnega javnega mnenja do njih: 48,7% jih meni, da kolektivna pogajanja delavcem ne koristijo, 31,3% pa, da se z njimi ni nič spremenilo. Seštevek teh ocen kaže, da 80% "plavih ovratnikov" negativno ocenjuje kolektivna pogajanja. Če lahko rečemo, da je javno mnenje sedanjim kolektivnim pogajanjem nenaklonjeno, potem je gotovo, da jih "plavi ovratniki" zavračajo. Negativna ocena kolektivnih pogajanj, ki jo podajajo "beli ovratniki", je v okvirih "povprečja" na celem vzorcu (67,2%), v primerjavi z oceno "plavih ovratnikov" pa je zmernejša.

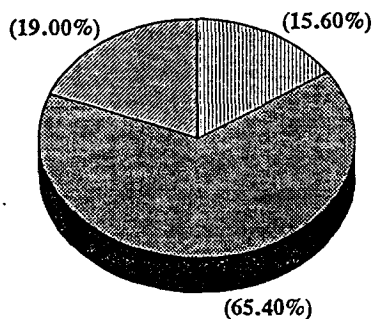
"Plavi ovratniki" tudi v večji meri verjamejo, da kolektivna pogajanja koristijo politikom in poslovodstvom podjetij. Tako "beli" kot "plavi ovratniki" pa se strinjajo z oceno, da kolektivna pogajanja najbolj koristijo sindikalnim funkcionarjem.

"Plavi" in "beli ovratniki" se bolj razhajajo v oceni o koristnosti kolektivnih pogajanj za delavce. Slaba polovica (47,7%) "plavih ovratnikov" meni, da kolektivna pogajanja delavcem sploh ne koristijo ali pa da jim koristijo le minimalno (marginalno) (17,9%). S temi negativnimi ocenami se strinja primerjalno manjša skupina "belih ovratnikov" (29,4% in 26,0%). "Beli ovratniki" bolj kot "plavi" verjamejo, da kolektivna pogajanja nekому prav gotovo koristijo.

Dve tretjini respondentov (65,4%) ocenjujeta, da v pogajanjih z delodajalci in vlado sindikati ne zahtevajo preveč (tabela 3.2.6). To pomeni, da med Slovenci prevladuje občutek o mlačnosti in pretirani defenzivnosti sindikatov. To oceno bolj poudarjajo predstavniki bolj izobraženih skupin (71,6% tistih, ki imajo srednjo, višjo in visoko izobrazbo). Iz te nadpovprečne kritičnosti "belih ovratnikov" do sindikatov je možno razbrati tendenco radikalizacije tega dela populacije.

TABELA 3.2.6. Ali menite, da v pogajanjih z delodajalci in vlado sindikati zahtevajo preveč?

število	delež (%)	
79	15.6	da
331	65.4	ne
96	19.0	ne vem

Lahko ugotovimo, da je v vseh predstavljenih točkah, ki pokrivajo oceno delovanja sindikatov, javno mnenje do sindikatov izjemno kritično, saj v njem prevladuje predstava o sindikatih, ki je izrazito pod ravniyo javnomnensjske podobe o zaželenih, "idealnih" sindikatih.

Naši podatki kažejo, da so iz perspektive javnega mnenja tudi v terminih reprezentiranja delavskih interesov sindikati dvomljive organizacije, saj je v javnosti zelo živa predstava o potenciranem favoriziranju interesov sindikalne birokracije znotraj teh interesnih organizacij. Tudi kolektivna pogajanja ima javno mnenje za instrument promoviranja interesov sindikalne birokracije in družbenih elit.

Lahko rečemo, da so v javnomnensjski "interpretaciji" slovenski sindikati zelo neučinkovite organizacije. Vrhunec neuspehov te organizacije doživljajo v kolektivnih pogajanjih. V očeh "plavih ovrnikov" je ta podoba slovenskih sindikatov še slabša.

4. "Managerji nezadovoljstva"

Slaba četrtina anketirancev (22,5%) meni, da sindikati pri nas spodbujajo stavke. Ob teh se še slaba tretjina (30,8%) strinja z oceno, da med vsemi sindikati na Slovenskem le nekateri spodbujajo stavke. Tretjina anketirancev (32,4%) je izrecno ocenila, da sindikati pri nas ne spodbujajo stavk. Iz teh odgovorov bi se dalo sklepati, da javno mnenje sindikate razumeva kot dejavnike generiranja stavk (tabela 4.1).

TABELA 4.1 Ali menite, da sindikati pri nas spodbujajo stavke?

število	delež (%)	
114	22.5	da
156	30.8	nekateri
164	32.4	ne
72	14.2	ne vem

Z vprašanjem, ki se je nanašalo na hipotetično situacijo smo merili mnenje, po katerem so sindikati spodbujevalci stavk. Anketiranci so ocenjevali možnost pojavljanja stavk, ob predpostavki, da sindikati sploh ne obstajajo (tabela 4.2).

TABELA 4.2 Menite, da bi delavci organizirali stavke, tudi če ne bi bilo sindikatov?

število	delež (%)	
373	73.7	da
71	14.0	ne
62	12.3	ne vem

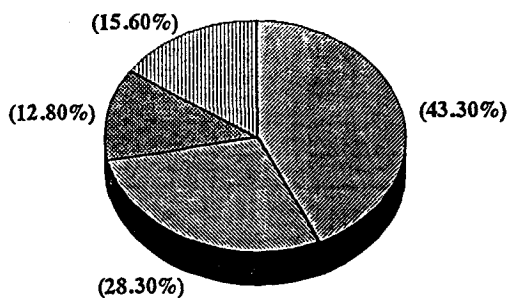
Skoraj tri četrtine respondentov (73,7%) izjavljajo, da bi delavci tudi v tem primeru organizirali stavke, le 14% pa jih meni, da v tem primeru stavk ne bi bilo.

Primerjava odgovorov na obe omenjeni vprašanji kaže, da je skupina respondentov, ki sindikatom pripisuje pomembnejšo vlogo v nastanku stavk dokaj majhna. Tudi ko ocenjujejo, da sindikati (ali nekateri med sindikati) na Slovenskem spodbujajo stavke, vprašani očitno menijo, da to spodbujanje ni bistveno oz. da ni samostojen vzrok za stavke.

Odgovori na naslednje vprašanje še bolj pojasnjujejo percepcijo vloge sindikatov v industrijskih konfliktih. Ko smo anketirance vprašali, ali menijo, da sindikati pri nas sodelujejo pri umiritvi stavk in mirnemu doseganju delavskih zahtev, potem ko so stavke že izbruhnile, sta se dve petini (43,3%) s to oceno strinjali, slaba tretjina (28,3%) pa je to bolj konstruktivno vlogo pripisala le nekaterim sindikatom. Le 12,8% se jih s to oceno ni strinjalo (tabela 4.3).

TABELA 4.3 Menite, da sindikati sodelujejo pri umiritvi stavk in mirnem uresničevanju zahtev, potem ko stavke že izbruhnejo?

število	delež (%)	
219	43.3	da
143	28.3	nekateri
65	12.8	ne
79	15.6	ne vem

Pri vprašanju stavk ter vloge sindikatov v regulaciji stavk ni pomembnejših odklikov v stališčih "belih" in "plavih ovrtnikov".

Javno mnenje je torej izjemno soglasno v ocenah, da sindikati pri nas nimajo večje vloge pri nastajanju stavk, pri racionalizaciji in regulaciji industrijskih konfliktov pa je njihova vloga pomembna. Če predpostavimo, da je regulacija konfliktov oz. "umirjanje stavk" za slovensko javno mnenje pozitivna vrednota, potem je v tej točki javna podoba slovenskih sindikatov ugodna. Lahko rečemo, da sindikaliste slovensko javno mnenje razume v terminih Millsovih "managerjev nezadovoljstva" (Mills, 1948).

Odgovori na vprašanje, s katerim smo ugotavljali odnos javnosti do množičnih sindikalnih protestnih shodov, kažejo da slovensko javno mnenje tem shodom ni izrazito nenaklonjeno (tabela 4.4).

TABELA 4.4 Nekateri sindikati pri nas občasno organizirajo množične protestne shode delavcev. Menite, da je to prava oblika izražanja nezadovoljstva in da so ti shodi upravičeni?

število	delež (%)	
229	45.3	da
166	32.8	ne
63	12.5	drugo*
48	9.5	ne vem

* Opcijo drugo smo vključili zaradi nerodno zastavljenega vprašanja, saj hkrati sprašuje po dveh stvareh. Vanjo smo vključili odgovore: So prava oblika izražanja nezadovoljstva, a mislim, da niso upravičeni., Niso prava oblika izražanja, vendar so upravičeni. in Da, vendar samo v primeru, ko so izčrpane vse druge možnosti.

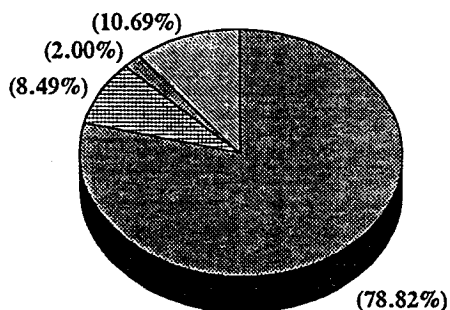
Skoraj tretjina anketirancev (32,8%) misli, da protestni shodi delavcev niso prava oblika izražanja nezadovoljstva in da niso upravičeni. Kljub temu, da relativna večina anketirancev protestne shode podpira (45,3%), ter da jih bolj podpirajo manj izobražene skupine (50,7% tistih z izobrazbo, nižjo od srednje), lahko rečemo, da je podpora protestnim shodom negotova oz. da je v tej točki slovensko javno mnenje razdeljeno. Ob skupini, ki javnim shodom eksplicitno nasprotuje je namreč tudi manjša skupina (12,5%), ki izraža pomisleke in zadržke. To pomeni, da sta javnomnenski frakciji tistih, ki protestne shode podpirajo in tistih, ki jih ne podpirajo, številčno enako močni.

5. Sindikati in divje privatizacije

V slovenskem javnem mnenju prevladuje prepričanje, da so divje privatizacije zelo razširjen pojav v naši družbi. Z oceno o njihovi izjemni razširjenosti pri nas se ne strinja le 8,5% anketirancev; skoraj štiri petine (78,9%) se s to oceno strinja (tabela 5.1).

TABELA 5.1 Pri nas se veliko govori o t.im. divjih privatizacijah. Ali se strinjate z oceno, da so divje privatizacije zelo razširjen pojav v naši družbi?

število	delež (%)	
399	78.9	da
43	8.5	ne
10	2.0	drugo
54	10.7	ne vem

S trditvijo, da nekateri sindikati divje privatizacije podpirajo in pri njih celo sodelujejo, se strinja slaba polovica (46%) anketiranih. Podobno frekvenco pozitivnih odgovorov (44,9%) smo zabeležili tudi pri oceni, da se pri nas divje privatizacije dogajajo v posamičnih primerih, ob tem pa naj vloga sindikatov ne bi bila pomembna. Anketarji so nas opozorili, da so pri tem vprašanju anketiranci praviloma "preslišali" del trditve, da se pri nas divje privatizacije dogajajo v posamičnih primerih, kar je glede ugotovljenega izjemnega strinjanja z oceno o razširjenosti divjih privatizacij pri nas zelo verjetno. Pri tem vprašanju so bili torej anketiranci bolj dojemljivi za drugi del trditve, ki pravi, da vloga sindikatov v procesih divjega lastninjenja ni pomembna. Že to opozorilo anketarjev nakazuje, da je ugotovljena polarizacija mnenj glede vloge sindikatov v divjih privatizacijah navidezna. Križanje dveh spremenljivk to ugotovitev potrjuje: dobra četrtina vprašanih se je odločila hkrati za obe ali hkrati proti obema alternativama vloge sindikatov pri divjih privatizacijah; to pomeni, da ljudje teh opcij ne ločijo in da ne moremo reči, da se javno mnenje nagiba h kateri od njiju.

Lahko pa z gotovostjo trdimo, da je slovensko javno mnenje prepričano, da je "divje lastninjenje" bistvena značilnost privatizacijskih procesov na Slovenskem. V tej točki razlik med stališči "plavih" in "belih ovratnikov" ni. Znotraj javnega mnenja se pojavljajo ocene, da nekateri sindikati divje privatizacije podpirajo, v celoti gledano pa v slovenskem javnem mnenju prevladuje prepričanje, da vloga sindikatov pri divjih privatizacijah sploh ni pomembna.

Povzetek in sklep

1. Na Slovenskem je 60% delovno aktivnega prebivalstva včlanjenih v sindikate, kar je, primerjalno, visoka stopnja sindikaliziranosti.

Na našem sindikalnem prizorišču prevladuje ZSSS, ki pokriva približno polovico sindikaliziranih delavcev. Druga, približno štiri do petkrat manjša organizacija, je KNSS.

Petina članov slovenskih sindikatov je v "avtonomnih" sindikatih podjetij, dejavnosti in regij, dobra desetina sindikaliziranih pa ne zna povedati imena svoje sindikalne organizacije.

Ugotovljena empirična zasidranost KNSS-ja kaže, da bo politično in ideološko inspirirana konkurenca dveh največjih central dolgoročnejša značilnost slovenskega sindikalnega prizorišča. Pod vplivom te konkurence ter interesnih nasprotij med zaposlenimi iz različnih panog in sektorjev se slovensko sindikalno prizorišče močno fragmentira. Dinamika fragmentacije je na podlagi ene same raziskave neugotovljiva, obstoj sfragmentiranosti pa je očit. Najpomembnejši obliki fragmentiranja sta "avtonomizaciji" sektorskih sindikatov "belih ovratnikov" ter sindikatov podjetij. Visok delež sindikaliziranih, ki ne znajo opredeliti svoje organizacije, kaže na slabo organiziranost in neizoblikovano identiteto posameznih sindikatov.

2. Iz perspektive slovenskega javnega mnenja sta ločenost sindikatov od politike ter enotnost sindikata bistvena pogoja učinkovitega sindikalnega delovanja. V tem smislu lahko rečemo, da je slovensko javno mnenje seznanjeno z moderno koncepcijo sindikatov in da jo tudi "zagovarja". V slovenskem javnem mnenju prevladuje ocena, da se praksa slovenskih sindikatov močno odmiha od te norme, saj javno mnenje slovenske sindikate percipira kot zelo spolitizirane in (posledično) neenotne organizacije.

Negativno vrednotenje političnosti sindikatov se bolj nanaša na njihovo povezovanje s političnimi strankami kot na njihov vpliv na oblikovanje javnih politik, saj javno mnenje tripartitno sodelovanje sindikatov z Gospodarsko zbornico in vlado visoko vrednoti.

3. Slovensko javno mnenje ima izjemno natančno predstavo o delovanju sindikatov v kriznih razmerah: v ospredje postavlja naloge sindikalnega delovanja, ki naj bi delavcem in družbi olajšale premostitev krize; klasičnega sindikalnega vprašanja "primerno visokih plač", ki je v kriznih časih najbolj občutljivo in z razreševanjem krize tudi inkompatibilno, javno mnenje ne poudarja. Identificirane razlike v poudarkih med "plavimi" in "belimi ovratniki" razkrivajo večjo konzervativnost "plavih" in večjo modernost "belih ovratnikov" ter večjo razširjenost občutka eksistencialne ogroženosti znotraj kategorije "plavih ovratnikov".

Javnomnenska podoba dejanskega sindikalnega delovanja močno odstopa od podobe zaželenega delovanja sindikatov v krizi. Zaščito interesov delavcev slovensko javno mnenje razume v terminih 1. pravnega svetovanja, 2. ohranjanja delovnih mest, 3. zaščite brezposelnih, 4. finančne pomoči delavcem, 5. izobraževanja, 6. dogovarjanja z vlado in Gospodarsko zbornico o vprašanih ekonomske in socialne politike ter 7. soodločanja. V javnem mnenju prevladuje ocena, da slovenski sindikati neustrezno in neučinkovito opravljajo (tako definirano) zaščitno funkcijo. To javnomnensko podobo sindikalne neučinkovitosti dopolnjuje ocena, da so v kolektivnih pogajanjih sindikati pri nas neuspešni. Med zaželenimi sindikalnimi funkcijami kategorija "plavih ovratnikov" najbolj poudarja zaščito delovnih mest, zagotavljanje cenejših živilskih izdelkov pa uvršča v skupino zelo pomembnih sindikalnih nalog. Te poudarke "plavih ovratnikov" očitno inducira izjemen priuskrizne, ki mu je ta kategorija zaposlenih še posebej izpostavljena. Med manj pomembnimi funkcijami sindikatov "plavi ovratniki" zelo poudarjajo organiziranje zabav in izletov, kar smo dešifrirali kot simptom tradicionalizma, oz. konzervativnosti te družbene skupine.

4. Vlogo sindikatov v stavkah javno mnenje ugodno interpretira. Če bodo sindikati ohranjali in poudarjali svojo vlogo regulatorja in racionalizatorja ("umiritve") stavk, bodo pridobivali ugodne ocene javnega mnenja.

Odnos javnega mnenja do (organizatorjev) protestnih shodov je bolj ambivalenten. Strah pred razdiralnimi učinki protestnih shodov je opazen tako v neposredno negativnih odgovorih kot v odgovorih, ki jih pogojno podpirajo.

5. Ugotovljena ekstremno visoka stopnja prepričanja o razširjenosti divjih privatizacij na Slovenskem nakazuje, da je precejšen del aktualnih privatizacijskih procesov pri nas nelegitimen. Na podlagi razširjenosti teh javnomnenskih predstav, seveda ne moremo sklepati o dejanski razširjenosti nelegalnega lastninjenja.

OPOMBE

1. Gre za podatke, zbrane z intervjuji, ki smo jih konec 1993. in na začetku 1994. opravljali na Inštitutu za družbene vede za potrebe projekta Modernizacija slovenske družbe.

2. Če predpostavimo, da je na Slovenskem 800 000 delovno aktivnih prebivalcev, potem na podlagi razmerij, ki smo jih identificirali z našo raziskavo, pridemo do tehle številke: Na Slovenskem je sindikaliziranih 477 000 ljudi, od tega jih je v ZSSS-ju 230 000, v KNSS-ju 51 500 ter v "drugih" sindikatih 110 000. Posameznikov, ki so člani sindikatov, ne vedo pa natančno katerih, je 71 000. Koliko te številke ustrezajo dejanskemu številu plačnikov članarin posameznih sindikatov, bodo znali povedati pripadniki najozžjih vodstev teh sindikatov.

Vse številke so seveda približne in zaokrožene. Ob upoštevanju standardnega odklona so številke lahko večje ali manjše za nekaj odstotkov.

Številke se povečajo, če vzorec "obtežimo"; pri tem "popravimo" previsoko izmerjeno izobrazbo. Ta popravek izobrazbe pa vpliva le na velikost (manj izobraženi so bolj sindikalizirani, kot bolj izobraženi), ne vpliva pa na distribucijo članstva med različnimi sindikati.

3. Ta cepitev je spodnesla neokorporativizem na Švedskem (Ferner in Hyman, 1992). V Avstriji - ta je znana po izjemno stabilnih neokorporativističnih regulacijah - jo obvladujejo ob pomoči ekstremno centralizirane, enotne sindikalne strukture (Traxler, 1992).

4. Treba je omeniti, da so anketarji zabeležili zelo pogoste pripombe k temu vprašanju v smislu: sindikate rabimo, vendar ne takih, kot so danes.

LITERATURA

Ferner, A., Hyman R. (1992), "Industrial Relations in The New Europe: Seventeen Types of Ambiguity", v: Ferner, A., Hyman, R. (ur.), *Industrial Relations in the New Europe*, Blackwell, Oxford

Mills, C.W. (1948), *New Men of Power: America's Labour Leaders*, Harcourt, New York

Traxler, F. (1992), "Austria: Still the Country of Corporativism", v: Ferner, A., Hyman, R. (ur.), *Industrial Relations in the New Europe*, Blackwell, Oxford 1